УДК 81’243’3
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-9.15

МЕТАФОРИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СЕМАНТИКИ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

Кінащук Анастасія Володимирівна
аспірантка кафедри романо-германської філології
Рівненського державного гуманітарного університету
вул. Степана Бандери, 12, Рівне, Україна

Статтю присвячено дослідженню поняття концептуальної метафори та її основних типів. У розвідці здійснено метафоричне моделювання ірраціональної лексики в українській, англійській та німецькій мовах. Дослідження презентує ірраціональну лексику як семантичний клас слів, який позначає ті аспекти людського світу, що не пов’язані із раціональним мисленням. Моделювання концептуальних метафор виходить з пропущення про те, що спосіб розуміння однієї концептуальної сфери (домену-мішені) реалізується на основі понять іншої концептуальної сфери (джерела-домену). У статті представлено три типи концептуальних метафор досліджуваного семантичного класу лексики (структурна концептуальна метафора, онтологічна концептуальна метафора та орієнтаційна концептуальна метафора) з додатковими підтипами для кожного з них. У дослідженні описано особливості презентації семантики концептуальних метафор ірраціональної лексики в українській, англійській та німецькі мовах. Концептуальна структурна метафора стосується структурованого і точно схарактеризованого поняття, яке слугує прикладом для структурування іншого. Концептуальна онтологічна метафора презентує абстрактні поняття, які трактуються як окрема субстанція. Концептуальна орієнтаційна метафора слугує просторовій орієнтації. У статті виокремлено структурні концептуальні метафори за моделями «ірраціональність – жива істота», «ірраціональність – жива істота (людина)», «ірраціональність - лідер», «ірраціональність – окремий орган», «ірраціональність - артефакт». Для онтологічних концептуальних метафор виявляємо моделі «ірраціональність – божественна сила», «ірраціональність - сон», «ірраціональність - інтелект». Орієнтаційні концептуальні метафори представлені за моделями «ірраціональність – верх-низ», «ірраціональність – всередині-ззовні». У дослідженні виявлено, що ірраціональний словниковий запас є потужним ресурсом для реалізації концептуальних метафорах в українській, англійській та німецькій мовах. Таке моделювання висвітлює ті аспекти порівняння, що з’являються у свідомості людини для характеристики виявів ірраціональності. Проаналізовані типи концептуальних метафор представлені як такі, що мають спільні та відмінні ознаки в образах, залучених до порівняння та інтерпретації ірраціонального явища у досліджуваних мовах.

Ключові слова: *ірраціональний словниковий запас, когнітивне моделювання, метафоричне моделювання, концептуальна метафора, домен-мішень, домен-джерело, структурна концептуальна метафора, онтологічна концептуальна метафора, орієнтаційна концептуальна метафора, образ.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її акутальності. На сучасному етапі когнітивних досліджень метафоричне моделювання представлене як один із затребуваних способів трактування семантики певного класу лексики. В аспекті дослідження моделей концептуальних метафор здійснювали свої розвідки вітчизняні (Т. Кіс, А. Овсієнко, О. Чорна та ін.) і зарубіжні (М. Джонсон, А.Каслова, Дж. Лакофф, А.Ченкі та ін.) науковці. Залучення до зіставних студій споріднених та неспоріднених мов дає змогу з’ясувати спільне та відмінне у формуванні когнітивних механізмів представників різних націй у процесі пізнання світу та інтерпретації довколишніх явищ. Актуальність розвідки полягає в антропоцентричній тенденції мовознавчих досліджень споріднених та неспоріднених мов у сучасному мовознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Авторські напрацювання дослідників вказують на поглиблений інтерес до вивчення становлення метафори у межах когнітивної лінгвістики [13], практичного застосування концептуальних метафор у лінгвістиці [16], зв’язку лінгвістики та психології у світлі концептуальних метафор [17], зв’язку концептуальної метафори та культури народу [17], функціонування концептуальних метафор відповідно до конкретних схем [14], подальших шляхів розвитку теорії концептуальної метафори та формування наукового прототипу когнітивного підходу у дослідженні метафори [4] та ін.

Специфічні лексико-семантичні групи слів опинялися у полі зору науковців на предмет

зіставного аналізу особливостей реалізації концептуальних метафор у різних мовах: лексика на позначення тематичної групи часу в англійській та російській мовах [3], тематична лексична група на позначення концепту освіта в українській, російській, англійській та французькій мовах [2], лексика політичних дискурсів сучасної публіцистики в українській та чеській мовах [12], військові метафори у сучасному англійському, німецькому та російському медіадискурсах [10] та ін. Окремим тематичним класом представлена й ірраціональна лексика у розвідках Б.Іомдіна (дієслова розуміння та нерозуміння), Ш. Басирова (метафоричні моделі у сфері дієслів розуміння), О.Деменчука (моделі семантичної деривації ірраціональної лексики) та ін. Здобутки науковців цього напряму засвідчують актуальність зіставних розвідок та ресурсність ірраціонального лексичного матеріалу споріднених і неспоріднених мов на предмет зіставлення особливостей реалізації концептуальних метафор.

Формулювання мети і завдань статті. У розвідці здійснено зіставний аналіз концептуальних метафор ***ірраціональної лексики*** – семантичного класу слів, які позначають ті аспекти світосприймання людини, що не пов'язані з раціональним мисленням людини та виникають без участі розуму людини. Об'єктом дослідження слугує дібрана методом суцільної вибірки ірраціональна лексика в українській, англійській та німецькій мовах, пор.: укр. «*провіщати»*; англ. "*divine"*; нім. "*vorhersagen"*; укр. «*ірраціональний»*; англ. "*irrational"*; нім. "*irrational"*; укр. «*інстинкт»*; англ. "*instinct"*; нім. "*der Instinkt"* тощо.

Мета розвідки – схарактеризувати метафоричні моделі семантики ірраціональної лексики в українській, англійській та німецькій мовах у зіставному аспекті.

Поставлена мета досягається через розв'язання конкретних **завдань**:

– уточнити поняття концептуальної метафори та з'ясувати її основні типи;

– схарактеризувати концептуальні метафори ірраціональної лексики в українській, англійській та німецькій мовах;

– описати особливості презентації семантики концептуальних метафор ірраціональної лексики у досліджуваних мовах;

– визначити перспективи подальших досліджень ірраціональної лексики.

Основними у дослідженні обрано описовий, зіставний методи та метод моделювання. Описовий метод уможливлює систематизацію та узагальнення зібраної інформації і фактичного матеріалу. За допомогою зіставного методу проаналізовано специфіку представлення ірраціональної лексики в українській, англійській та німецькій мовах. Для формування метафоричних моделей ірраціональної лексики було застосовано метод моделювання. Сукупність вказаних методів забезпечують достовірність висновків та об'єктивність отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі когнітивних дослідженнях метафору інтерпретують як спосіб концептуалізації абстрактної або незнайомої сфери в аспекті іншої, конкретної або інтуїтивно зрозумілої, сфери, яка виникає у межах загальноприйнятої системи цінностей, що опираються на традиційні для певної спільноти поняття та правила [8, 9].

Н. Гурова уважає, що концептуальна метафора є концептуальним механізмом мислення, який базується на встановленні асоціативних зв'язків, збігів та відмінностей між явищами світу і створює на цій основі нові особистісні думки, які представляють суб'єктивне відношення індивіда до світу, його бачення, трактування певного фрагмента дійсності [5, 2].

На думку Дж.Лакоффа та М.Джонсона, метафора пронизує повсякденне життя людини і виявляється не тільки в мові, а й в мисленні та діях [9, 387-389]. Сила концептуальних метафор полягає у їхньому постійному безсвідомому використанні, оскільки вони не зникають, а лишаються у людській свідомості [15, 166-168]. А.Ченкі уважає, що метафори є тим своєрідним містком, який єднає знайоме та незнайоме, очевидне та загадкове, та концентрують свою увагу на окремих аспектах порівняння [11, 352].

Під концептуальною метафорою у дослідженні розуміємо спосіб осмислення однієї концептуальної сфери (домену-мішені) в термінах іншої концептуальної сфери (домену-джерела). Услід за класифікацією М.Джонсона та Дж.Лакоффа у дослідженні виокремлюємо такі концептуальні метафори ірраціональності, як-от: структурні (одне структуроване і чітко схарактеризоване поняття слугує мірилом для структурування іншого), орієнтаційні (пов'язані з орієнтацією у просторі) та онтологічні (нематеріальне трактують як автономну сутність або субстанцію).

Відповідно до класифікації М.Джонсона та Дж.Лакоффа та за результатами словникових вибірок в українській, англійській та німецькій мовах до структурної метафори від-

носимо такі концептуальні метафори, як-от: ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА (ЛЮДИНА), ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЛІДЕР, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ОКРЕМИЙ ОРГАН, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – АРТЕФАКТ, де поняття, покладені в їхню основу, презентовані як вищі структури, за допомогою яких інтерпретоване поняття ірраціональності.

Структурна метафора ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА демонструє явище ірраціональності як живу істоту з характерною для неї поведінкою, пор.: укр. *«Він вчора був таким щасливим», - ця ірраціональна думка кинула Антуана на балкон»* (4); англ. *"The intuition of two unarmed policemen thwarted the IRA's attempt to plant the biggest ever bomb in the capital"* (9); нім. *"Intuition ist der eigenartige Instinkt, der einer Frau sagt, daß sie Recht hat, gleichgültig, ob das stimmt oder nicht"* (30). Ірраціональність (лихе передчуття, інтуїція) представлена як жива істота, яка кличе суб'єкта ірраціональної ситуації «*невідступним голосом*», або промовляє до нього цілком реальні речі, пор.: укр. *«Із Плютовського лісу вона вислала розвідку до Фастова, а сама - одним-одна - подалася туди, куди кликав її невідступний голос чи то лихого передчуття, чи відчаю, чи самої смерті»* (4); англ. *"Every instinct tells us to run for cover: to withhold information, slash jobs and cut investment"* (9); нім. *"Dieses Netz aus Fakten und Emotionen fühlt man als belebend, aufgehend, befreiend, freudig nervös, wenn die Intuition „Ja!" sagt"* (20). У вказаних прикладах представлена метафорична жива істота, особу якої чи стать важко визначити. Тим не менш, для людської свідомості це поняття є чітко виокремленим, тому воно й слугує структурованим зразком для відображення іншого, менш дослідженого, явища ірраціональності.

Концептуальна метафора ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА (ЛЮДИНА), яку виокремлюємо у межах метафори ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА, демонструє залучення у трьох мовах образу людини (домен-джерело) для характеристики ірраціонального (домену-мішені): укр. «*Це уособлений, потворний, всемогутній, ірраціональний та сліпий інстинкт, котрий з любові до життя - життя руйнує, до мети йде по трупах, любується розпукою людей, любується кайданенням народів і розкішно божевільним торощенням та топтанням усього, що найсвятіше»* (4);

англ. *"I invited Intuition to stay in my house when my roommates went North. I warned her that I am territorial and I keep the herb jars in alphabetical order. Intuition confessed that she has a 'spotty employment record.' She was fired from her last job for daydreaming. When Intuition moved in, she washed all the windows, cleaned out the fireplace, planted fruit trees, and lit purple candles. She doesn't cook much. She eats beautiful foods, artichokes, avocadoes, persimmons and pomegranates, wild rice with wild mushrooms, chrysanthemum tea. She doesn't have many possessions. Each thing is special. I wish you could see the way she arranged her treasures on the fireplace mantle. She has a splendid collection of cups, bowls, and baskets. Well, the herbs are still in alphabetical order, and I can't complain about how the house looks. Since Intuition moved in, my life has been turned inside out"* (14); нім. *"Ich hab's die ja gesagt. Viele Grusse, deine Intuition"* (10). В українській мові явище ірраціональності схарактеризоване відповідно до образу агресивного чоловіка-завойовника, тоді як в англійській мові навпаки – прототипом стає образ турботливої жінки-дружини. На відміну від української та англійської мов, у німецькій відсутні будь-які гендерні чи професійні ознаки образу, який лишається для реципієнта у статусі incognito.

В основу структурної метафори ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЛІДЕР покладено структуроване поняття лідерства, яке трактують як першість у чомусь, становище або діяльність лідера. На нашу думку, явище ірраціональності, як і лідер, також здатне вести за собою, керувати людиною та навіть домінувати над нею, пор.: укр. *«Це можна було би списати на навіювання Волхва – але стан, коли ти втрачаєш свій хребет і перестаєш його відчувати, перетворюючись на фляк, який чудом іще стоїть на ногах із пап'є-маше, які теж починають терпнути й покидати зону чуттів, – Рома вперше опинилася в ситуації, коли тверезий розум каже одне, зате ірраціональність усе одно бере все в свої руки, і ось твій власний хребет випадає з твого тіла, і ти не можеш із цим нічого вдіяти»* (4); англ. *"By the way this tells you what your, you see your dominant is intuition and then with feeling"* (9); нім. *"Die Intuition ist eine spirituelle Kraft. Sie leitet dich, sie bringt dich voran, dem großen Ganzen zu dienen"* (27).

Структурна метафора ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ОКРЕМИЙ ОРГАН ілюструє спосіб осмислення явища ірраціональності за хаарктеристиками окремого органу людини. У трьох мовах «джерелом» ірраціональності у людському тілі слугує серце, пор.: укр. «*Коли пропонують – бери, бо то твої, народні гроші, але голосуй, як серце підказує»* (7);

англ.*"Come from the heart, the true heart, not the head. When in doubt, choose the heart. This does not mean to deny your own experiences and that which you have empirically learned through the years. It means to trust your self to integrate intuition and experience. There is a balance, a harmony to be nurtured, between the head and the heart. When the intuition rings clear and true, loving impulses are favored"* (29); нім. *"Der Verstand kann uns sagen, was wir unterlassen sollen. Aber das Herz kann uns sagen, was wir tun müssen"* (17). Спільність в інтепретації явища ірраціональності пояснюємо узагальненістю анатомічних знань, відповідно до яких серце представлене як один з найбільш важливих органів у людському тілі.

В основу структурної метафори ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – АРТЕФАКТ покладено розуміння ірраціонального (нематеріального) в аспекті конкретного (матеріального) рукотворного предмету (артефакту), пор.: укр. *«Я кидаю спис у темряву. Це інтуїція. Потім повинен послати в цю темряву армію на пошуки списа. Це* інтелект*»* (1); англ. *"It (intuition) is the bridge between the unconscious and the conscious mind, and it is hugely important to keep in touch with what makes it tick"* (28); нім. *"Intuition und Gewissen sind wie Tür und Mauer auf der Suche nach neuen Wegen"* (25). У такий спосіб звичні предмети-артефакти слугують основою для презентації незвичного абстрактного. Такий зв'язок між ірраціональним та раціональним у трьох мовах розуміємо як спробу схарактеризувати «*інтуїцію»* як таку ж швидку як і «*спис»* чи інтерпретувати несвідоме як містсполучення (*"bridge"*), що пов'язує матеріальний, усвідомлений (*"the conscious mind"*) та неусвідомлений світ (*"the unconscious"*) або представити основну функцію дверей (*"die Tür"*) «відчинятися, зачинятися» як аналогійну до основної функції інтуїції – «відчиняти» (підказувати, показувати) новий простір, предмети (можливості). При цьому віднаходимо у трьох мовах й спільні приклади, у яких ірраціональність представлена в аспекті одного й того ж артефакту – компаса, пор.: укр. «*Інтуїція – це готовий запас вказівок, доступний всім нам, ... компас нашої душі»* (5); англ. *"In my opinion, intuition is our most valuable compass in this world"* (28); нім. *"Intuition ist dein innerer Kompaß, der dir die richtige Richtung weist"* (26). Таку схожість у метафоричних висловах пояснюємо розумінням представниками трьох народів явища ірраціональності (а саме інтуїції) як необхідного дороговказу у житті, що, на нашу думку, об'єднує мовну картину світу цих націй.

До онтологічних метафор належать концептуальні метафори ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – БОЖЕСТВЕННА СИЛА, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – СОН, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ІНТЕЛЕКТ.

Онтологічна метафора ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – БОЖЕСТВЕННА СИЛА демонструє спробу представити ірраціональне як автономну субстанцію, пор.: укр. *«Голос є всередині, тому що наша душа за своєю природою – християнка, вона носить образ Христа. І голос завжди є в душі, тому що ми чуємо голос Божий»* (2); англ. *"God made man stronger but not necessarily more intelligent. He gave women intuition and femininity. And, used properly, that combination easily jumbles the brain of any man I've ever met"* (13); нім. *"Höre auf Deinen inneren Engel. Besonders dann, wenn er in Dein Ohr schreit, dass Du gerade einen schweren Fehler machst"* (18). Різницю в інтепретації ірраціонального у трьох мовах вбачаємо у різних образах, залучених до характеристики: образ Бога («*голос Божий», "God gave women intuition"*) в українській та англійській мовах та образ ангела ("*Höre auf Deinen inneren Engel"*) у німецькій.

Онтологічна метафора ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – СОН реалізована в аспекті домену-джерела сну (внутрішнього фізіологічного стану людини і тварини, що настає періодично і супроводжується повною або частковою втратою свідомості й ослабленням ряду фізіологічних процесів), який представлений як автономна субстанція, пор.: укр. *«А видиво й далі стояло перед моїми очима, я чомусь подумав, що сон – віщий , і мені від цього обличчя не сховатися, не втекти, бо й не хочу втікати»* (4); англ. *"Some intuitions come in dreams; others are experienced through body sensations"* (19); нім. *"Intuitionen sind Träume, deren man sich erinnert"* (24). Таку схожість в інтепретації ірраціонального у трьох мовах пояснюємо спільними уявленнями українців, англійців та німців, за якими ірраціональність може (але не обов'язково) спричиняти втрату свідомості, що є схожим до стану сну.

В опозиції до вище вказаної концептуальної метафори перебуває онтологічна метафора ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ІНТЕЛЕКТ. У межах цієї метафори ірраціональність пов'язують не з втратою свідомості, а навпаки – з її активною діяльністю та мисленням, пор.: укр. «Інтуїція – це інтелект *підсвідомого розуму»* (3); англ. *"Intuition is the highest form of intelligence, transcending all individual abilities and skills"* (11); нім. *"Intuition kann nicht definiert werden, weil sie eine spezielle Dimension des Denkens ist,*

die die Insuffizienz der logischen Analyse bezeugt und zugleich ermöglicht, Wunder zu bewirken" (23). На нашу думку, спільне для трьох націй уявлення про ірраціональність як про вищу форму інтелекту (*"eine spezielle Dimension des Denkens"*) ґрунтується на тому, що далеко не кожен з нас може як відчути ірраціональні прояви, так і продемонструвати високий розумовий розвиток.

Теорія орієнтаційних (просторових) метафор пов'язана з організацією цілої системи концептів відносно іншої системи (центр-периферія, передня сторона – задня сторона і т. ін.). У дослідженні виокремлюємо орієнтаційні (просторові) метафори ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ВЕРХ-НИЗ та ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ВСЕРЕДИНІ-ЗЗОВНІ.

Концепуальна метафора ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ВЕРХ-НИЗ передбачає, що система напрямку руху вгору або донизу слугує доменом-джерелом для формування ірраціонального домену-мішені. При цьому, топову позиція (верх) відведена для ірраціонального, а нижня – для раціонального (суб'єкт ірраціональної ситуації), пор.: укр. *«Коли ти хочеш врізати комусь правду-матку, то 10 разів провидіння зверху ніби зупинить тебе на півслові, лякаючи страшним каяттям»* (4) англ. *"It just seems to have fallen to us – the Providence of God you know"* (9); нім. *"Ohne die Kraft von oben hätte ich es nicht geschafft", sagt sie"* (21).

У межах концептуальної метафори ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ВСЕРЕДИНІ-ЗЗОВНІ людське тіло розглядаємо як деяку субстанцію, відносно якої відбувається метафорична взаємодія ірраціональності та раціонального світу. Позицію ВСЕРЕДИНІ або ЗЗОВНІ займають ірраціональні прояви, які виникають в людському тілі як внутрішня сила або оточують суб'єкта ірраціональної ситуації як зовнішня невідома сила, пор.: укр. *«І тоді прокинувся в ньому чмирівський інстинкт»* (4) та *«Якась невідома сила мене врятувала, адже… я не зміг би самотужки вибратися з розтрощеної машини»* (6); англ. *"Intuition means exactly what it sounds like, in-tuition! An inner tutor or teaching and learning mechanism that takes us forward daily"* (11) і *"Have you ever felt a strange presence behind you while all alone?"* (22); нім. *"Das Bauchgefühl ist meist der bessere Ratgeber, doch häufig missachten wir unsere Intuition, statt sie zu spüren"* (16) та *"Ich habe durchgehend das Gefühl, als würde jemand/etwas hinter mir stehen, mich beobachten oder gleich anfallen"* (15).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Концептуальна метафора представлена як спосіб осмислення однієї концептуальної сфери (домену-мішені) в термінах іншої концептуальної сфери (домену-джерела). Відповідно до співвідношення домену-мішені та домену-джерела виокремлюють структурні, онтологічні та орієнтаційні (просторові) концептуальні метафори. Метафоричне моделювання семантики ірраціональної лексики представлене як ефективний засіб когнітивного моделювання, який демонструє ті аспекти порівняння, які виникають у свідомості людини для характеристики ірраціональних проявів. Відповідно до класифікації М.Джонсона та Дж.Лакоффа у трьох мовах виокремлено та схарактеризовано такі типи концептуальних метафор, як-от: структурні (ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА (ЛЮДИНА), ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЛІДЕР, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ОКРЕМИЙ ОРГАН, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – АРТЕФАКТ), онтологічні (ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – БОЖЕСТВЕННА СИЛА, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – СОН, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ІНТЕЛЕКТ), орієнтаційні (ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ВЕРХ-НИЗ, ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ВСЕРЕДИНІ-ЗЗОВНІ). Вказані типи концептуальних метафор демонструють спільні та відмінні ознаки в образах, залучених до порівняння та інтерпретації явища ірраціональності в українській, англійській та німецькій мовах.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у більш детальному метафоричному моделюванні семантики ірраціональної лексики у зіставно-типологічному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басиров, Ш. (2003). Метафоричні моделі у сфері дієслів розуміння германських і слов'янських мов. *Одеський лінгвістичний вісник*, № 2, 3-9.

2. Бєляєва, А. *Особливості метафоризації концепту освіта в українській, російській, англійській та німецькій мовах*. Відновлено з https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-06/002.pdf (дата звернення 18.10.2020).

3. Бронникова, О. *Модусный метаконцепт время/time в русском и английском язиках (на материале данных национальных корпусов)* Восстановлено с https://diss.utmn.ru/upload/iblock/846/Avtoreferat-Bronnikova.pdf (дата обращения 18.10.2020);

4. Будаев, Э., Чудинов, А. *Когнитивная теория метафоры: новые горизонты.* Восстановлено file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/780-1545-1-SM.pdf (дата обращения 18.10.2020);

5. Гурова, Н. *Концептуальная метафора в моделировании картины мира*. Восстановлено с https://pgu.ru/upload/iblock/64c/uch_2009_ii_00038.pdf (дата обращения 18.10.2020).

6. Деменчук, О. (2017). Моделі семантичної деривації ірраціональної лексики. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мови (філологічні науки)*: [зб. наук. пр.], № 15, 35-44.

7. Иомдин, Б. (2002). *Лексика иррационального понимания: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук*: *10.02.01, 10.02.19*, Москва.

8. Кубрякова, Е. (2004). *Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*. М.: Языки славянской культуры.

9. Лакофф, Дж., Джонсон, М. (2004). *Метафоры, которыми мы живем*. М.: Едиториал, УРСС.

10. Магомадова, Т. *Военная метафора в современном английском, немецком и русском медиадискурсе.* Восстановлено с http://vgpu.org/sites/default/files/disfiles/avto-magomadova.pdf (дата обращения 18.10.2020).

11. Ченки, А. (2002). Семантика в когнитивной лингвистике. *Современная американская лингвистика*, 340-366.

12. Чорна, О. *Особливості функціонування метафори в політичному дискурсі сучасної публіцистики (на матеріалі української та чеської періодики)*. Відновлено з file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/PhSt_2013_9_94.pdf (дата звернення 18.10.2020).

13. Шепель, Ю. *Становление метафоры в свете когнитивной теории*. Восстановлено с file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/vdumo_2010_18_16_62.pdf (дата обращения 18.10.2020);

14. Allbriton, D. *When Metaphors Function as Schemas: Some Cognitive Effects of Conceptual Metaphors*. Retrieved from https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327868ms1001_4 (application date 18.10.2020).

15. Lakoff, G., Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flash: the Embodied Mind & its Challenge to Western Thought.* NY: Basic Books.

16. Raymond, W., Steen, G. *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books (application date 18 October 2020).

17. Raymond, W., Gibbs, Jr. *Evaluating Conceptual Metaphor Theory*. Retrieved from: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0163853X.2011.606103 (application date 18 October 2020).

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Бергман, І. *10 думок Інґмара Берґмана про важливе*. Відновлено з http://www.lvivpost.net/kultura/n/42811 (дата звернення 18.10.2020).

2. Власенко, А. *Шляхи віри: чи повинен християнин слухати внутрішній голос*. Відновлено з https://www.segodnya.ua/ua/religion/sunday_school/puti-very-dolzhen-li-hristianin-slushat-li-vnutrenniy-golos-740174.html (дата звернення 18.10.2020).

3. *Інтуїція проти інтелекту*. Відновлено з https://uk.mort-sure.com/note/intuition-vs-intellect/ (дата звернення 18.10.2020).

4. КУМ – *Корпус української мови*. Відновлено з http://www.mova.info/corpus.aspx (дата звернення 18.10.2020).

5. Робінсон, Л. *Компас душі*. Відновлено з https://www.yakaboo.ua/ua/kompas-dushi.html (дата звернення 18.10.2020).

6. *Сповідь. Мене врятував янгол*. Українці Сьогодні. Відновлено з https://ukrainians.today/spovid-mene-vryatuvav-yangol/ (дата звернення 17.10.2020).

7. Уліцький, В. *Коли пропонують – бери, бо то твої, народні гроші, але голосуй, як серце підказує.* Відновлено з https://www.volyn.com.ua/news/122164-koly-proponuiut-bery-bo-to-tvoi-narodni-hroshi-ale-holosui-iak-sertse-pidkazuie (дата звернення 18.10.2020).

8. Allbriton, D. *When Metaphors Function as Schemas: Some Cognitive Effects of Conceptual Metaphors*. Retrieved from https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327868ms1001_4 (application date 18.10.2020).

9. BNC – *The British National Corpus*. Retrieved from https://www.english-corpora.org/bnc/ (application date 18.10.2020).

10. Blattgrün, T. Ziele, *Vorsätze und die alljährliche Selbstoptimierung*. Abgerufen von https://www.blattgruen.blog/von-zielen-vorsaetzen-und-der-alljaehrlichen-selbstoptimierung/ (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

11. Claire, S. (1999). *Trusting Your Intuition: Rediscover Your True Self to Achieve a Richer, More Rewarding Life*. How to Books.

12. DWDS – *Digitales Wörterbucher der Deutschen Sprache*. Abgerufen von https://www.dwds.de/ (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

13. Fawcett, F. *Quotes*. Retrieved from https://www.goodreads.com/quotes/172379-god-made-man-stronger-but-not-necessarily-more-intelligent-he (application date 18.10.2020).

14. Gendler, R. *Quotes*. Retrieved from https://www.goodreads.com/author/quotes/169964.J_Ruth_Gendler (application date 18.10.2020).

15. Ständig das Gefühl, dass jemand hinter mir steht und mich beobachtet? *Gutefrage*. Abgerufen von https://www.gutefrage.net/frage/staendig-das-gefuehl-dass-jemand-hinter-mir-steht-und-mich-beobachtet (Datum der Bewerbung 17.10.2020).

16. Intuition: Wie wir lernen, besser auf unser Bauchgefühl zu hören. *Sinn Sucher*. Abgerufen von https://www.sinnsucher.de/blog/intuition-wie-wir-lernen-besser-auf-unseren-bauch-zu-hoeren (Datum der Bewerbung 17.10.2020).

17. Joubert, J. *Aphorismen.de.* Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/16669 (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

18. Mainka, M. *Zitat*. Abgerufen von https://www.pinterest.de/pin/333407178658890372/?nic_v2=1a3nILUxG (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

19. Meadows, Ch. *How Does Intuition Speak To Me?* Retrieved from https://www.takingcharge.csh.umn.edu/explore-healing-practices/intuition-healthcare/how-does-intuition-speak-me (application date 18.10.2020).

20. MyMonk. *Forschung: 3 Gründe, warum Du Deiner Intuition vertrauen solltest*. Abgerufen von https://mymonk.de/bauchgefuehl/ (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

21. Nussbaumer, N. *Drei Leben, durchkreuzt*. Abgerufen von https://www.meinbeitrag.at/site/meinbeitrag/neu/stories/gottinallendingen/article/143940.html (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

22. Paranormal Activity (supernatural phenomena). *Quora.* Retrieved from https://www.quora.com/Have-you-ever-felt-a-strange-presence-behind-you-while-all-alone (application date 17.10.2020).

23. Perluca, G. *Aphorismen.de*. Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/201321 (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

24. Rathenau, W. *Gutzitiert*. Abgerufen von https://www.gutzitiert.de/zitat_autor_walther_rathenau_thema_intuition_zitat_2117.html (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

25. Sereinnig, P. *Aphorismen.de.* Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/168252 (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

26. Schäferling, H. *Aphorismen.de*. Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/87938 (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

27. Stein, S. *Glaubst du dass das möglich ist*. Abgerufen von https://simone-stein.com/glaubst-du-dass-das-moeglich-ist/ (Datum der Bewerbung 19.09.2020).

28. Waitzkin, J. *The Art of Learning.* Retrieved from https://theartoflearningproject.org/resources/art-of-introspection/develop-the-internal-compass/ (application date 18.10.2020).

29. Weiss, B. *Quotes.* Retrieved from https://www.goodreads.com/quotes/286720-come-from-the-heart-the-true-heart-not-the-head (application date 18.10.2020).

30. Wilde, O. *Aphorismen.de.* Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/2217 (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

REFERENCES

1. Allbriton, D. *When Metaphors Function as Schemas: Some Cognitive Effects of Conceptual Metaphors*. Retrieved from https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327868ms1001_4 (application date 18 October 2020).

2. Basyrov, Sh. (2003). Metaforychni modeli u sferi diiesliv rozuminnia hermanskykh i slovianskykh mov [Metaphorical models in the aspect of comprehensive verbs on Germanic and Slavian languages]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk*, № 2, 3-9 [in Ukrainian];

3. Bieliaieva, A. *Osoblyvosti metaforyzatsii kontseptu osvita v ukrainskii, rosiiskii, anhliiskii ta nimetskii movakh* [Specific features of metaphorization of light concept in the Ukrainian, Russian, English, and German languages]. Retrieved from: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-06/002.pdf (application date 18 October 2020) [in Ukrainian];

4. Bronnikova, O. *Modusnyj metakoncept vremja/time v russkom i anglijskom jazikah (na materiale dannyh nacional'nyh korpusov)* [Modus concept of time in the Russian and English languages (basing on the data of national corpuses)]. Retrieved from: https://diss.utmn.ru/upload/iblock/846/Avtoreferat-Bronnikova.pdf (application date 18 October 2020) [in Russian];

5. Budaev, Je., Chudinov, A. *Kognitivnaja teorija metafory: novye gorizonty* [Cognitive theory of metaphor: new prospects]. Retrieved from: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/780-1545-1-SM.pdf (application date 18 October 2020) [in Russian];

6. Gurova, N. *Konceptual'naja metafora v modelirovanii kartiny mira* [Conceptual metaphor in pictures' modelling]. Retrieved from: https://pgu.ru/upload/iblock/64c/uch_2009_ii_00038.pdf (application date 18 October 2020) [in Russian];

7. Demenchuk, O. (2017). Modeli semantychnoi deryvatsii irratsionalnoi leksyky [Models of semantic derivation of irrational vocabulary]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriia 9. Suchasni tendentsii rozvytku movy (filolohichni nauky)*: [zb. nauk. pr.], № 15, 35-44 [in Ukrainian];

8. Iomdin, B. (2002). *Leksika irracional'nogo ponimanija: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. filol. nauk: 10.02.01, 10.02.19* [Vocabulary of irrational comprehension : abstract of a thesis for the degree of Candidate of Philological Sciences], Moskva [in Russian];

9. Kubrjakova, E. (2004). *Jazyk i znanie. Na puti poluchenija znanij o jazyke: chasti rechi s kognitivnoj tochki zrenija. Rol' jazyka v poznanii mira* [Language and knowledge. On the way to get the language knowledge: parts of speech from the cognitive point of view. The importance of language in the world cognition]. M.: Jazyki slavjanskoj kul'tury [in Russian];

10. Lakoff, Dzh., Dzhonson, M. (2004). *Metafory, kotorymi my zhivem* [Metaphors we live by]. M.: Editorial, URSS [in Russian] [in Russian];

11. Magomadova, T. *Voennaja metafora v sovremennom anglijskom, nemeckom i russkom mediadiskurse* [Army metaphor in modern German and Russian media discourse]. Retrieved from: http://vgpu.org/sites/default/files/disfiles/avto-magomadova.pdf (application date 18 October 2020) [in Russian];

12. Chenki, A. (2002). Semantika v kognitivnoj lingvistike [Semantics in cognitive linguistics]. *Sovremennaja amerikanskaja lingvistika*, 340-366 [in Russian] [in Russian];

13. Chorna, O. *Osoblyvosti funktsionuvannia metafory v politychnomu dyskursi suchasnoi publitsystyky (na materiali ukrainskoi ta cheskoi periodyky)* [Characteristics of metaphor's functioning in political discourse of modern journalism (basing on the materials of the Ukrainian and Czech periodicals)]. Retrieved from: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/PhSt_2013_9_94.pdf (application date 18 October 2020) [in Ukrainian];

14. Raymond, W., Steen, G. *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books (application date 18 October 2020).

15. Raymond, W., Gibbs, Jr. *Evaluating Conceptual Metaphor Theory*. Retrieved from: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0163853X.2011.606103 (application date 18 October 2020).

16. Shepel', Ju. Stanovlenie metafory v svete kognitivnoj teorii [Metaphor establishment in the context of cognitive theory]. Retrieved from: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/vdumo_2010_18_16_62.pdf (application date 18 October 2020) [in Russian];

17. Lakoff, G., Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flash: the Embodied Mind & its Challenge to Western Thought.* NY: Basic Books [in English].

LIST OF THE ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Berhman, I. *10 dumok Ingmara Bergmana pro vazhlyve* [10 thoughts of Ingmar Bergman about the important one]. Retrieved from: http://www.lvivpost.net/kultura/n/42811 (application date 18 October 2020) [in Ukrainian];

2. Vlasenko, A. *Shliakhy viry: chy povynen khrystyianyn slukhaty vnutrishnii holos* [The roads of belief: should the Christian listen to the inner voice]. Retrieved from: https://www.segodnya.ua/ua/religion/sunday_school/puti-very-dolzhen-li-hristianin-slushat-li-vnutrenniy-golos-740174.html (application date 18 October 2020) [in Ukrainian];

3. *Intuitsiia proty intelektu* [Intuition VS intellect]. Retrieved from: https://uk.mort-sure.com/note/intuition-vs-intellect/ (application date 18 October 2020) [in Ukrainian];

4. KUM – *Korpus ukrainskoi movy* [Ukrainian language corpus]. Retrieved from: http://www.mova.info/corpus.aspx (application date 18 October 2020) [in Ukrainian];

5. Robinson, L. *Kompas dushi* [The compass of the soul]. https://www.yakaboo.ua/ua/kompas-dushi.html Retrieved from: (application date 18 October 2020) [in Ukrainian];

6. *Cpovid. Mene vriatuvav yanhol* [Confession. I was rescued by the angel]. Ukraintsi Sohodni. Vidnovleno z https://ukrainians.today/spovid-mene-vryatuvav-yangol/ (application date 17 October 2020) [in Ukrainian];

7. Ulitskyi, V. *Koly proponuiut – bery, bo to tvoi, narodni hroshi, ale holosui, yak sertse pidkazuie* [When it is offered just take, because it is your, folk, money, but vote as your heart tells you]. Retrieved from: https://www.volyn.com.ua/news/122164-koly-proponuiut-bery-bo-to-tvoi-narodni-hroshi-ale-holosui-iak-sertse-pidkazuie (application date 18 October 2020) [in Ukrainian];

8. Allbriton, D. *When Metaphors Function as Schemas: Some Cognitive Effects of Conceptual Metaphors*. Retrieved from: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327868ms1001_4 (application date 18 October 2020).

9. BNC – *The British National Corpus*. Retrieved from https://www.english-corpora.org/bnc/ (application date 18 October 2020).

10. Blattgrün, T. *Ziele, Vorsätze und die alljährliche Selbstoptimierung*. Abgerufen von https://www.blattgruen.blog/von-zielen-vorsaetzen-und-der-alljaehrlichen-selbstoptimierung/ (Datum der Bewerbung 18.10.2020).

11. Claire, S. (1999). *Trusting Your Intuition: Rediscover Your True Self to Achieve a Richer, More Rewarding Life*. How to Books.

12. DWDS – *Digitales Wörterbucher der Deutschen Sprache*. Abgerufen von https://www.dwds.de/ (Datum der Bewerbung 18 Oktober 2020).

13. Fawcett, F. *Quotes*. Retrieved from https://www.goodreads.com/quotes/172379-god-made-man-stronger-but-not-necessarily-more-intelligent-he (application date 18 October 2020).

14. Gendler, R. *Quotes*. Retrieved from https://www.goodreads.com/author/quotes/169964.J_Ruth_Gendler (application date 18 October 2020).

15. Ständig das Gefühl, dass jemand hinter mir steht und mich beobachtet? *Gutefrage*. Abgerufen von https://www.gutefrage.net/frage/staendig-das-gefuehl-dass-jemand-hinter-mir-steht-und-mich-beobachtet (Datum der Bewerbung 17 Oktober 2020).

16. Intuition: Wie wir lernen, besser auf unser Bauchgefühl zu hören. *Sinn Sucher*. Abgerufen von https://www.sinnsucher.de/blog/intuition-wie-wir-lernen-besser-auf-unseren-bauch-zu-hoeren (Datum der Bewerbung 17 Oktober 2020).

17. Joubert, J. *Aphorismen.de.* Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/16669 (Datum der Bewerbung 18 Oktober 2020).

18. Mainka, M. *Zitat*. Abgerufen von https://www.pinterest.de/pin/333407178658890372/?nic_v2=1a3nILUxG (Datum der Bewerbung 18 Oktober 2020).

19. Meadows, Ch. *How Does Intuition Speak To Me?* Retrieved from https://www.takingcharge.csh.umn.edu/explore-healing-practices/intuition-healthcare/how-does-intuition-speak-me (application date 18 October 2020).

20. MyMonk. *Forschung: 3 Gründe, warum Du Deiner Intuition vertrauen solltest*. Abgerufen von https://mymonk.de/bauchgefuehl/ (Datum der Bewerbung 18 Oktober 2020).

21. Nussbaumer, N. *Drei Leben, durchkreuzt*. Abgerufen von https://www.meinbeitrag.at/site/meinbeitrag/neu/stories/gottinallendingen/article/143940.html (Datum der Bewerbung 18 Oktober 2020).

22. Paranormal Activity (supernatural phenomena). *Quora.* Retrieved from https://www.quora.com/Have-you-ever-felt-a-strange-presence-behind-you-while-all-alone (application date 17 October 2020).

23. Perluca, G. *Aphorismen.de*. Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/201321 (Datum der Bewerbung 18 Oktober 2020).

24. Rathenau, W. *Gutzitiert*. Abgerufen von https://www.gutzitiert.de/zitat_autor_walther_rathenau_thema_intuition_zitat_2117.html (Datum der Bewerbung 18 Oktober 2020).

25. Sereinnig, P. *Aphorismen.de.* Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/168252 (Datum der Bewerbung 18 Oktober 2020).

26. Schäferling, H. *Aphorismen.de*. Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/87938 (Datum der Bewerbung 18 Oktober 2020).

27. Stein, S. *Glaubst du dass das möglich ist*. Abgerufen von https://simone-stein.com/glaubst-du-dass-das-moeglich-ist/ (Datum der Bewerbung 19 September 2020).

28. Waitzkin, J. *The Art of Learning.* Retrieved from https://theartoflearningproject.org/resources/art-of-introspection/develop-the-internal-compass/ (application date 18 October 2020).

29. Weiss, B. *Quotes.* Retrieved from https://www.goodreads.com/quotes/286720-come-from-the-heart-the-true-heart-not-the-head (application date 18 October 2020).

30. Wilde, O. *Aphorismen.de.* Abgerufen von https://www.aphorismen.de/zitat/2217 (Datum der Bewerbung 18 October 2020).

METAPHORICAL MODELLING OF IRRATIONAL VOCABULARY SEMANTICS (BASING ON THE UKRAINIAN, ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES)

Kinashchuk Anastasiia Volodymyrivna
PhD Student of the Department of Romance and Germanic Philology,
Rivne State University for the Humanities
Str. St. Bandery, 12, Rivne, Ukraine

The study deals with the research of conceptual metaphor notion and its basic types. The paper focuses on the metaphorical modelling of irrational vocabulary in the Ukrainian, English and German languages. The study presents

irrational vocabulary as a semantic class of words denoting those aspects of human's world perception that are not connected with rational thinking. Conceptual metaphors modelling proceeds from the assumption that the way of comprehension of one conceptual sphere (target domain) is realized basing on the notions of other conceptual sphere (source domain). The study outlines three types of conceptual metaphors of researched semantic class of vocabulary (structural conceptual metaphor, ontological conceptual metaphor, and orientational conceptual metaphor) with additional subtypes within each type. The research covers specific features of presentation the semantics of conceptual metaphors of irrational lvocabulary in the Ukrainian, English and German languages. Conceptual structural metaphor deals with structured and definitely characterized notion that serves as an example to structure the other one. Conceptural ontological metaphor concerns with abstract notions that are interpreted as a separate substance. Conceptual orientational metaphor relates to space orientation. The author singles out structural conceptual metaphors according to the models of irrationality – alive creature, irrationality – alive creature (human), irrationality – leader, irrationality – separate body, irrationality – artifact. The paper reveals such models for onthological conceptual metaphors as irrationality – divine power, irrationality – dream, irrationality – intellect. Orientational conceptual metaphors are presented with models of irrationality – top-down, irrationality – inside-outside. The study concludes that irrational vocabulary serves as a powerful resource to be implemented in conceptual metaphors in the Ukrainian, English and German languages. Such kind of modelling highlights those aspects of comparison that appear in human's consciousness to characterize irrational demonstrations. Analyzed types of conceptual metaphors present common and different specific features in images involved intio the comparison and interpretation of the irrational phenomenon in the researched languages.

Key words: *irrational vocabulary, cognitive modelling, metaphorical modelling, conceptual metaphor, target domain, source domain, structural conceptual metaphor, ontological conceptual metaphor, orientational conceptual metaphor, image.*